

Přes postupující asimilaci francouzských krajanů existuje v současnosti několik spolků, které udržují jejich etnické povědomí. Jsou to např. Sdružení Jan Hus, Sdružení Masaryk, Umělecké sdružení pro francouzsko-čs. vztahy, Francouzsko-české sdružení aplikovaných věd, Sdružení čs. dobrovolníků ve Francii, Výbor pro koordinaci česko-francouzských společností, Česká katolická misie, Sokol de Paris či Tchequie. net. Ve Francii vychází krajanský časopis, který vydává česko-slovenské sdružení Association des Originaires des Pays Tchèques et Slovaque.

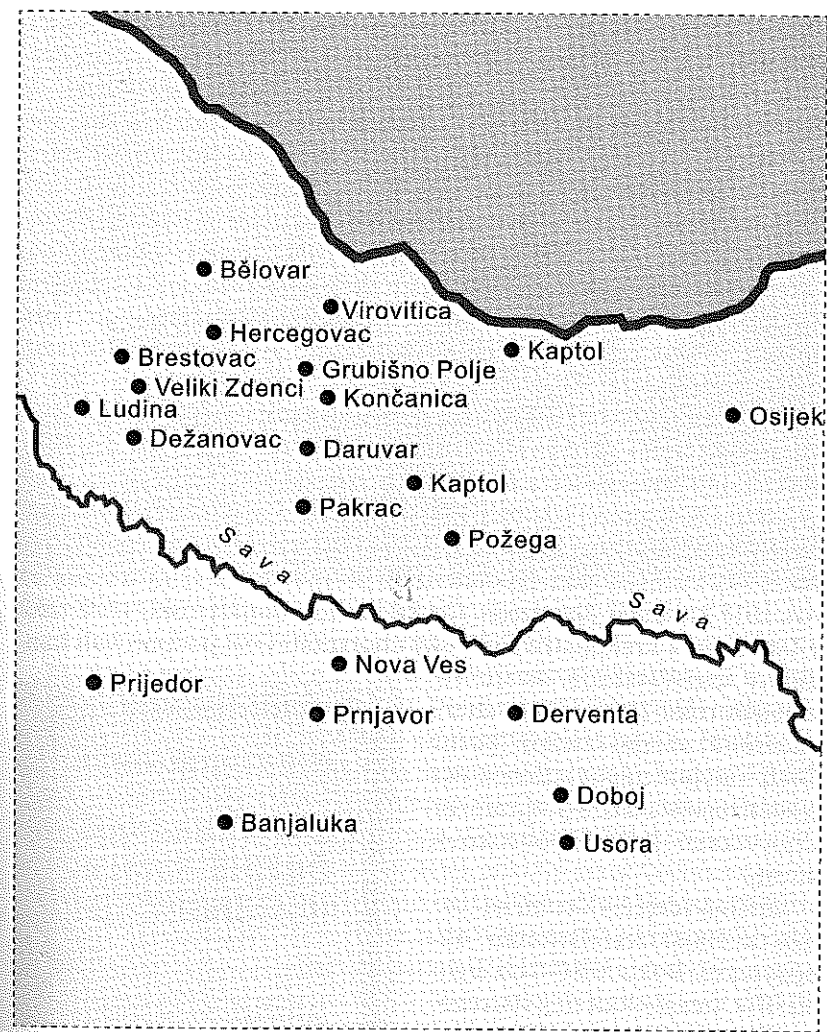
CHORVATSKO

Do Království chorvatsko-slavonského (do roku 1918 součásti habsburské monarchie) se stěhovaly sociálně slabší, ale ne úplně pauperizované vrstvy obyvatel, které usilovaly o zlepšení svého ekonomického postavení. O možnostech usídlení se lidé dozvídali z novin, letáků a dopisů příbuzných. Mezi imigranty byl značný počet řemeslníků, kteří našli uplatnění v chorvatských vesnicích. Příchod Čechů přispěl ke zvýšení agrotechnické úrovně zdejšího zemědělství, přivezli např. první železné pluhy. Vedle sociálních a regionálních rozdílů dělila Čechy i příslušnost k různým kolonizačním vlnám. Před rokem 1848 byly přiděly půdy jednotné, sociální rozdíly mezi nimi vznikly až později. Po roce 1848 se mohl každý svobodně usídlit a získávat půdu.

Kolonisté přicházející ve 20. a 30. letech 19. století nebyli ještě zasaženi národním hnutím, měli jen povědomí zemské příslušnosti. Po přesídlení do Chorvatska přijali chorvatské povědomí. Naproti tomu kolonisté imigrující koncem 19. století byli již většinou ovlivněni českými národními snahami.

Češi, kteří se v Chorvatsku-Slavonsku usadili před rokem 1867, se po rakousko-uherském vyrovnání automaticky stali uherskými občany. Pozdější přistěhovalci měli rakouské občanství, pokud nepožádali o občanství uherské. K tomu ovšem docházelo výjimečně, takže byli považováni za cizince. Starousedlíci s uherským občanstvím a domovskou příslušností v Chorvatsku-Slavonsku měli stejná práva jako Chorvaté.

Nejvíce Čechů se usídlilo počínaje 20. léty 19. století v prostoru mezi řekami Sávou a Drávou 30 km širokém a 100 km dlouhém. Přistěhovalci pocházeli především ze středních a východních Čech, jen

Lokality s českým osídlením v Chorvatsku-Slavonsku

někteří z Moravy. Roku 1900 žilo v Chorvatsku-Slavonsku 31 588 Čechů, z toho v župě Požega 14 769 a v župě Bjelovar-Križevci 11 227. V okrese Daruvar v župě Požega představovali 23% obyvatel. Ve městech (Záhřeb, Varaždin, Osijek) žilo jen 1 300 Čechů (inteligence a živnostníci). Dalších 1 157 Čechů žilo v Dalmácii a 446 v Istrii (Pula).

Češi v Chorvatsku-Slavonsku byli zaměstnáni hlavně v zemědělství (66%), jen 21% působil v průmyslu a živnostech. Většina českých rolníků (75%) vlastnila půdu do 25 ha, nejvíce bylo středních rolníků kolem 12 ha. Češi zde tvořili poměrně zámožnou skupinu s vyšší úrovní hospodaření, než jakou dosahovalo domácí obyvatelstvo. Od místních se odlišovali i vysokou gramotností.

Homogenitu českých kolonií brzo narušily smíšené sňatky s Chorvaty. Stagnace počtu Čechů po roce 1900 byla způsobena postupnou kroatizací. Tomu napomáhala jejich disperzní osídlení a společné katolické náboženství. K udržení české národnosti naproti tomu přispívaly vysoká natalita a malý rozsah migrace. Častěji se stěhovali pouze řemeslníci.

Společenský život českých imigrantů se začal rozvíjet až od konce 19. století. Roku 1874 byla v Záhřebu založena Česká beseda, středisko tamní inteligence a živnostníků. Beseda měla vzdělávat a bavit své členy. K dispozici zde byly knihovna, české noviny a časopisy, pořádaly se přednášky i zábavy. Roku 1911 byl v Záhřebu založen Český list, který vycházel jako týdeník až do první světové války a vydal na rok 1913 kalendář *Jihoslovan*. České besedy vznikly roku 1907 také v Daruvaru a Prekopatiře. Politicky chorvatští Češi podporovali kandidáty chorvatských stran. Ve volbách roku 1908 byl do chorvatského sněmu zvolen první Čech - majitel mlýna v Končanici Josef Křepelka, a to s programem Chorvatské lidové pokrokové strany.

Většina zdejších Čechů se hlásila k římskokatolickému náboženství. Roku 1910 jich bylo 30 409, evangelíků augsburského vyznání bylo jen 479, reformovaných 589, k židovskému náboženství se hlásilo 77 Čechů. Většina Čechů - 72,9% mužů a 65,5% žen - byla gramotná. Podle povolání bylo 70% Čechů činných v zemědělství a 15% v průmyslu.

Otevření České školy v Dolním Daruvaru v roce 1926

Česká škola v Bjelovaru

Po první světové válce si Češi založili vlastní politickou stranu Čs. pokrokovou stranu rolnickou, která uspořádala předvolební tábor lidu v Daruvaru 10. října 1921 za účasti 2 000 krajanů. Předsedou byl zvolen Josef Bervida z Mariina Sela, tajemníkem redaktor Vojtěch Režný. Strana kandidovala ve volbách do Ústavodárného národního shromáždění, ale jen v župě Požega. Ve volbách 28. listopadu 1921 získala 706 hlasů, tj. 1,65% z celé župy, ačkoliv podíl Čechů na počtu obyvatel župy činil 7%. Poslancem byl zvolen učitel Jan Janečka, ale na kandidátní listině Chorvatské selské strany. Musel se však vzdát mandátu, protože nesplňoval stanovený desetiletý census pobytu.

Migrační pohyby pokračovaly i po první světové válce. V ČSR se uvažovalo o reemigraci části českých rolníků z Chorvatska, připraven byl pro ně dvůr Žichlínek u Zábřeha na Moravě. Chorvatští krajané ale o reemigraci neprojevovali zájem s tím, že ve Slavonii je lehčí obživa. Přitom ovšem někteří z nich prodávali své usedlosti a stěhovali se do Ameriky.

Velkou pozornost věnovala naše minorita rozvoji českého školství v Jugoslávii, jehož počátky se datují teprve od roku 1922. Na státních školách byla výuka v 1.-4. ročníku zabezpečována v českém

Plakát Československé besedy v Daruvaru

vyučovacím jazyce (kromě srbochorvatštiny a vlastivědy) a v 5. až 8. ročníku v srbochorvatském (kromě předmětu český jazyk). Soukromé školy finančně dotoval Spolek pro podporu čs. zahraničních škol Komenský v Praze, byli sem dislokováni učitelé z ČSR a odborný dozor vykonávalo čs. ministerstvo školství a národní osvěty. Učitelé z ČSR působili také na doplňovacích školách, jejichž úkolem bylo zabezpečovat výuku češtiny u českých žáků srbochorvatských škol. Vzhledem k nepovinnému charakteru těchto škol byla absence žáků, zvláště v letním období zemědělských prací, značná. Tyto typy škol zajišťovaly výuku mateřskému jazyku asi pro polovinu českých dětí v Jugoslávii. Zbývající děti neměly možnost této výuky buď pro malý počet příslušníků českého etnika v daném místě nebo pro nezáměr rodičů (např. v centru jugoslávských Čechů Daruvaru 160 českých dětí českou školu nenavštěvovalo). Do českých škol nechodilo celkem asi 1 800 českých dětí. V Daruvaru působila také česká soukromá mateřská škola a česká hospodářská škola, která pořádala i večerní zemědělské kurzy. Nepovinná výuka českého jazyka byla zavedena na daruvarském gymnáziu. Pro žáky českých škol byly pořádány prázdninové zájezdy do ČSR, stejně jako pro české učitele.

Vrcholnou organizací jihoslovanských Čechů byl Čs. svaz v Jugoslávii (1921), jehož činnost se zaměřovala především na šíření české kultury a podporu českého školství. Svaz soustřeďoval k 1. květnu 1935 celkem 71 českých spolků s více než 5 000 členy, a to 59 Čs. besed, 4 České besedy, 7 Čs. obcí a 1 Český klub. Při Čs. svazu pracovala také Matice školská a Osvětový a hospodářský odbor, obě složky se sídlem v Záhřebu. V Daruvaru vycházel v letech 1922–40 týdeník *Jugoslávští Čechoslováci*, který po zániku ČSR přijal v letech 1940–41

název *Naše noviny*. Jednalo se o populárně psaný a politicky bezbarvý list vydávaný v provinciálním městě, který si vytkl úkol hájit kulturní a hospodářské zájmy české menšiny. Přestože počet odběratelů byl poměrně nízký (na počátku 30. let 1 700), sehrál důležitou úlohu při národním uvědomování a hospodářském a kulturním organizování jugoslávských Čechů. Pod vedením redaktora časopisu Otto Sobotky vycházel od roku 1929 v Daruvaru také *Rodinný kalendář*. Z dalších periodik nutno připomenout časopis věnovaný obchodním a hospodářským zájmům tamních Čechů *Daruvarčan* a pro děti *Dětský koutek*. I jednotlivé české spolky a hospodářské organizace vydávaly své tištěné zprávy, jako například Čs. obec v Záhřebu, Česká beseda v Daruvaru nebo tamní Čs. banka.

Bohatá kulturní činnost českých spolků se koncentrovala v jednotlivých odborech: dramatických, loutkářských, pěveckých, čtenářských, osvětových, mládežnických a ženských. K formám kulturně osvětové práce patřily přednášky, filmová a divadelní představení, zájezdy a různé oslavy (např. Svátek matek, výročí upálení Mistra Jana Husa, Vánoce). Velkou péčí věnovaly spolky četbě českých knih. Čtyřicet českých spolků mělo své vlastní knihovny, v nichž bylo celkem 20 000 exemplářů knih a tiskovin. Největší knihovny vlastnily spolky v Záhřebu (2 000), Daruvaru (1 500), Hercegovci (1 500) a Bjeļovaru (1 000). Ústřední knihovna Čs. svazu disponovala 3 000 svazky. V roce 1930 bylo z ČSR odebráno téměř 6 000 českých a slovenských časopisů a českých a slovenských knih bylo zakoupeno za více než 80 000 Kč. V květnu 1935 absolvovalo 40 účastníků loutkářský kurz v Daruvaru.

Chorvatští Češi se rovněž podíleli na kulturní činnosti Jugoslávsko-čs. ligy, která soustředila ve svých řadách Chorvaty i chorvatské Čechy a Slováky s cílem propagace jugoslávsko-čs. vzájemnosti pod heslem „Věrnost za věrnost“. Odbory Jugoslávsko-čs. ligy zakládaly knihovny, čítárny časopisů, pořádaly debatní večírky, kurzy českého jazyka, přednášky z čs. a jugoslávských dějin a představení čs. filmů i pro širokou veřejnost. Nejaktivnější byly odbory ligy právě v Chorvatsku.

Výše uvedené údaje naznačují, že kulturní život chorvatských Čechů byl poměrně intenzivní, v mnoha případech však zasahoval jen národnostně uvědomělejší a aktivnější část minority, zatímco u druhé části se projevovaly první doklady přirozené jazykové, kulturní a národnostní asimilace. Dobová literatura kriticky hodnotila

poměrně malý podíl tamní české inteligence na organizování života chorvatských Čechů. Podle statistika dr. Jana Auerhana, který se zabýval též problematikou krajanů, „velká část české inteligence se národního života vůbec neúčastní, a ta část, jež národně pracuje, je prací přetížená a svým malým počtem na velikost úkolu nestačí“. Česká menšina trpěla nedostatkem vlastních učitelů a vysokoškolsky vzdělané inteligence, zvláště právníků. Příslušníci inteligence, kteří se pohybovali vesměs v jinonárodním prostředí, podléhali rychlejší asimilaci než například rolníci, žijící v uzavřených lokalitách.

Negativně ovlivňovaly rozmach kulturního života české menšiny i vzájemná osobní nevráživost některých funkcionářů českých organizací a před královským převratem (1929) také stranicko-politické boje. Slabou stránkou byla i neorganizovanost méně uvědomělých vrstev, jejichž národnostní povědomí bylo spíše latentní. Dostatečnou aktivitu v krajauském životě neprojevovaly ani české střední vrstvy, neboť, jak uvádí dr. Auerhan, „o obětavosti zámožnějších bylo lze posud mluvit jen výjimečně“.

Již na konci 20. let časopis *Jugoslávští Čechoslováci* konstatoval, že „naš program je kulturní a hospodářský“. Zdůrazňoval rovněž potřebu užších kontaktů se slovenskou minoritou v Jugoslávii: „A zase je to program kulturně hospodářský, který nás přivádí k sobě. Zájmy politické nás dělily, zájmy kulturní a hospodářské nás nyní sblížují. Nezdařila-li se organizace politická, tím důležitější je společná organizace kulturní.“ V podmínkách vojensko-monarchistické diktatury 30. let byla orientace na řešení kulturních a hospodářských problémů jediným reálným programem naší tamní minority.

Po převratu a zavedení nového administrativního dělení Jugoslávie spadali chorvatští Češi především do Sávské bánoviny. V národnostních sporech mezi Srby a Chorvaty stáli, zejména ti více asimilovaní, na straně Chorvatů a podporovali chorvatské politické strany. Chorvatští Češi, kteří chtěli být „živým koridorem“ mezi ČSR a Jugoslávií, přispívali k rozšíření odbytu čs. zboží v Jugoslávii. K pozitivům menšiny patřily píle, pracovitost, šetrnost, národní uvědomění její značné části, řada obětavých pracovníků, značný pozemkový majetek, moderní způsob hospodaření, stoupající počet inteligence, hojné styky s ČSR, průmyslové podnikání, zřizování družstev a peněžních závodů. Hospodářské a kulturní zájmy postupně sblížovaly českou menšinu také s jugoslávskými Slováky.

Lípa svobody ve Velkých Zdencích v roce 1935

Centralizační politika královského režimu omezovala i českou menšinu. Zákonem z roku 1929 bylo stanoveno, že knihy a pomůcky používané ve školách musí být vydávány v Jugoslávii. Podle jazykových nařízeních z března 1931 neměly být nadále povolovány jazykové kurzy a ty, které se konaly, se měly postupně rušit. To se týkalo i českých doplňovacích škol, jež navštěvovalo 90 % českých dětí.

V prosinci 1930 se v chorvatském Osijeku uskutečnil V. sjezd Čs. svazu v Jugoslávii. Sjezdu se zúčastnilo 45 delegátů zastupujících 28 spolků. Předsedou Svazu byl zvolen architekt Josef Hrcif, místopředsedou prof. dr. František Smetánka.

V srpnu 1938 se uskutečnilo chorvatsko-srbské vyrovnání a byla ustavena bánovina Chorvatsko. Na sjezdu chorvatských Čechů v srpnu 1940 v Hercegovci se krajané přihlásili k linii Chorvatské rolnické strany a zdůraznili, že „naší domovinou, vlastní, ne novou, nýbrž jednoduše jedinou domovinou je Chorvatsko“.

Češi byli většinou římskými katolíky, ale neměli vlastní kněze. V Chorvatsku slyšeli chorvatská kázání. Českých evangelíků bylo málo, například v Daruvaru tvořili spolu s Maďary kalvínský sbor. Čeští katolíci si z českých zemí přinesli kult sv. Václava, sv. Jana

Snímek z návštěvy jugoslávského představitele v české obci Grubišnopolje

Nepomuckého a sv. Cyrila a Metoděje. Případů sňatků s jinověrcem bylo zprvu velmi málo. Do Chorvatska přijížděli katoličtí i evangeličtí misionáři z českých zemí. Roku 1923 navštívil české evangelíky v Daruvaru českobratrský kazatel Vladimír Míčan z Brna. Roku 1933 přibyl do Chorvatska čs. farář Antonín Venc z Brna, kurátor Českobratrské církve evangelické Toman a kazatel Josef Procházka. Od roku 1935 katolickým krajanům pomáhaly Ústřední apoštolát sv. Cyrila a Metoděje v Olomouci, Spolek sv. Rafaela a Akce Našim na Volyni. Od té doby dleli v českých osadách v Chorvatsku čeští katoličtí kněží a misionáři, kteří zde zakládali kroužky katolické mládeže. Značné úspěchy před druhou světovou válkou zaznamenala Katolická akce (organizací pověřen pozdější záhřebský světicí biskup Josef Salač, profesor teologie).

V době mnichovské krize roku 1938 se chorvatští Češi podíleli svými příspěvky na sbírce na obranu ČSR, hlásili se do čs. armády. Krajané připravovali akci k přijetí žen a dětí, které měly být evakuovány z ČSR, v Národních domech pro ně bylo zařízeno ubytování a stravování.

Po okupaci ČSR krajané pomáhali uprchlíkům, kteří odcházeli přes Slovensko, Maďarsko a Jugoslávii, aby se v cizině zapojili do

zahraničního odboje. Po okupaci Jugoslávie v roce 1941 vznikl samostatný chorvatský stát. Zpočátku panoval ve Slavonii zdánlivý klid. Ani ustašovcům, ani Němcům se Čechy nepodařilo získat na svou stranu. Do Kulturbundu, kulturně nacionálního spolku jugoslávských Němců, vstoupili jen jednotlivci. České školy a besedy byly zakázány, Národní domy přeměněny na kasárna. K zapojení do odboje nedošlo hned, musel dozrát čas, podmínky i myšlení lidí. Myšlenka na založení partyzánské jednotky se objevila roku 1942, první čs. prapor Jana Žižky vznikl v květnu 1943 a v říjnu 1943 byl přetvořen v brigádu. V té době měla 598 příslušníků z řad Čechů a Slováků, z toho bylo 375 rolníků, 127 řemeslníků a 70 dělníků. K 1. prosinci 1944 dosáhla brigáda počtu 1 024 mužů, z toho bylo 915 Čechů. Podle profese šlo o 617 rolníků, 287 dělníků a 90 řemeslníků. Velení probíhalo v českém jazyce, výcvik se řídil polním řádem ČSR. V bojích padlo 298 krajanů.

Bojové akce čs. brigády ocenil v srpnu 1945 ministr národní obrany ČSR generál Ludvík Svoboda. Již počátkem září 1945 se část čs. jednotek v Jugoslávii začala připravovat k odjezdu do ČSR. K reemigraci se přihlásilo na 300 partyzánů. V září 1945 přijeli do Prahy, kde proběhla na Staroměstském náměstí slavnostní přehlídka před ministrem národní obrany, který vyznamenal 32 příslušníků brigády Čs. válečným křížem 1939, 70 medailí Za chrabrost a 11 medailí Za zásluhy. Většina z nich se usídlila na jižní Moravě na Moravskokrumlovsku, část na Mikulovsku a Lanškrounsku, menší skupiny pak v ostatních částech Moravy a Čech. Někteří se ještě na čas vrátili do Jugoslávie, aby zařídili reemigraci svých rodin, jiní se rozhodli zůstat v Jugoslávii.

Reemigrace Čechů a Slováků z Jugoslávie měla převážně individuální neorganizovanou podobu. O jejich podmínkách jednaly v červenci a srpnu 1945 v Praze dvě delegace jugoslávských Čechů a Slováků. Upozorňovaly na negativní postoj jugoslávské vlády k reemigraci krajanů. Požadovaly, aby pro přesídlenec z Jugoslávie bylo na jižní Moravě vyhrazeno 20 000 ha půdy a 4 000 usedlostí. Příznivě pro reemigraci vyzněl srpnový sjezd Čechů v Daruvaru, na který se sjelo na 5 000 krajanů z celé Jugoslávie. Rozhodl uskutečnit pro příslušníky brigády Jana Žižky zájezd do ČSR a při této příležitosti požádat o audienci u prezidenta Beneše a dalších představitelů. Dne 28. srpna 1945 přijal delegaci jugoslávských Čechů na Sliachi prezident republiky, podle kterého „staré vlasti záleží na každém soukmenovci

v zahraničí". Užší delegace navštívila jižní Moravu, kde se rozhodli osídlit Jiřice a Míšovice v okrese Moravský Krumlov. Usedlosti jim byly přiděleny 10. října 1945. Začátkem podzimu 1945 navštívil čs. vyslanec v Jugoslávii Josef Korbel místopředsedu tamní vlády Edvarda Kardelje, který s reemigrací vyslovil souhlas. Také jugoslávský náměstek ministra zahraničních věcí Vladimír Velebit tlumočil 19. října 1945 čs. vyslanci vyslanectví zásadně kladné stanovisko Federativní lidové republiky Jugoslávie (FLRJ). Podle vyslancova sdělení jugoslávská vláda byla ochotna propustit ze svého státního občanství všechny osoby českého a slovenského původu, které vyjádří přání přistěhovat se do ČSR, ovšem veškerý nemovitý majetek reemigrantů by přešel do vlastnictví Jugoslávie. Modalita převodu movitého majetku měly být sjednány později.

Čs. ministerstvo zahraničních věcí ale žádalo, aby vyslanectví v Bělehradě trvalo na tom, že nemovitý majetek krajanů-jihoslovanských státních příslušníků může být likvidován jen tak, aby jim nevznikla žádná škoda. Podle ministerstva všechny dosavadní mezistátní smlouvy respektují movitý a nemovitý majetek případných emigrantů. Kdyby jugoslávská vláda své stanovisko nezměnila, bylo by přestěhování prakticky znemožněno, neboť reemigrační akce by se týkala pouze bezzemků a málo početné skupiny dělníků, nepočítáme-li Čechy a Slováky, kteří si podrželi čs. státní občanství. Zabavení majetku bez náhrady by zároveň představovalo precedens při jednání ČSR s dalšími státy. Zároveň by Češi a Slováci s jugoslávským občanstvím byli znevýhodněni oproti Čechům a Slovákům s čs. občanstvím, kteří podle platné obchodní a platební smlouvy s Jugoslávií z roku 1928 nemohli být majetku zbaveni a jejich nemovitosti mohly být prodány.

Čs. vyslanectví v Bělehradě, které lépe znalo konkrétní situaci v Jugoslávii, však odmítlo trvat na náhradě za každou cenu, neboť vědělo, že jugoslávská vláda na ni nepřistoupí, jelikož reemigrace jejich občanů nebyla v jejím zájmu. Podle názoru čs. vyslanectví Jugoslávie tyto kvalifikované zemědělce a dělníky potřebovala. Trvání na náhradě, podle ambasády, by přestěhování úplně znemožnilo, což by bylo pro ČSR větší ztrátou. V prostředí české a slovenské minority v Jugoslávii panovala všeobecná nálada pro návrat, a to i za cenu, že by tamní Češi a Slováci byli nuceni zanechat veškerý majetek na místě.

Na schůzi konané 16. prosince 1945 přijal Svaz Čechů z Jugoslávie memorandum, ve kterém požadoval přiznat jugoslávským

partyzánům statut zahraničních vojáků. Zdůrazňoval, že česká menšina dala procentuálně největší počet bojovníků partyzánským jednotkám maršála Tita. Bojů se zúčastnilo 6 500 mužů, tj. asi 12,5% celkového počtu jugoslávských Čechů, přičemž ztráty činily přes 2 000 mužů.

Po prvním transportu partyzánů v létě 1945 přijeli v lednu 1946 z Velkých Zdenců přes Záhřeb, Maribor a Vídeň do Miroslavi jejich rodinní příslušníci. Šlo celkem asi o 1 000 osob, které byly usídleny se značnými potížemi, a to většinou na jižní Moravě. Ti, kteří se vraceli individuálně, podle dopisu ČÚZ premiéru Zdeňku Fierlingerovi, „marně cestují, aby se uchytili. Jsou roztrpčeni, chtějí se vrátit do Jugoslávie“. Na návrh referenta pozemkové reformy zemského národního výboru (ZNV) v Brně ing. Josefa Životského požádala 30. ledna 1946 rada ZNV vládu, aby sjednala s Jugoslávií přesídlení obyvatel tří chorvátských obcí na jižní Moravě v okrese Mikulov (Dobré Pole, Frélichov a Nový Přerov) v rámci výměny za Čechy z Jugoslávie. O vyhrazení celých vesnic pro své příslušníky žádali představitelé organizací jugoslávských Čechů – Svazu Čechů z Jugoslávie, Svazu Čechů v Jugoslávii v Daruvaru a Výboru Čechů z Jugoslávie při ČÚZ. Svaz Čechů z Jugoslávie měl kromě pražského ústředí odbočky v Brně, Jiřicích, Míšovicích a Lanškrouně.

Větší předpoklady pro umístění reemigrantů byly u Státních lesů a statků, které trpěly nedostatkem lesních dělníků a mohly nabídnout rodinné domky se 4–5 ha půdy. Další možnosti byly v textilním a keramickém průmyslu a průmyslu kamene. Meziministerská porada v březnu 1946 zatím nedoporučovala reemigraci živnostníků, vzhledem k nevyřešené otázce náhrady za zanechaný majetek. Ani rolníci nemohli obdržet v ČSR pozemky zdarma, neboť dekret o konfiskaci to neumožňoval. Přitom 75% jugoslávských krajanů byli zemědělci. V březnu 1946 přijal delegaci jugoslávských Čechů opět prezident Beneš, který jim sdělil, že dohoda s Jugoslávií o návratu Čechů a Slováků je již diplomaticky připravena.

Čs. vláda na své schůzi 29. března 1946 zaručila reemigrantům z Jugoslávie tam nabytá a v době přesídlení trvající práva, jako byly školní kvalifikace, vojenské hodnosti, penzijní platy či invalidní důchody. Slíbila jim, že se postará, aby obdrželi přiměřenou protihodnotu za nemovitý majetek, jež zanechají v Jugoslávii a za který tam neobdrží náhradu. Podle ministerstva zemědělství „vše je připraveno, ale krajané zatím zde nejsou, ač s ohledem na odsun Němců bylo by jich zde třeba“.

K urychlení reemigrace navrhoval vyslanec Josef Korběl ponechat nemovitý majetek v Jugoslávii bez náhrady. Krajané byli ochotní na náhradě netrvat v případě, že obdrží v ČSR usedlosti zdarma, což však nebylo možné.

Výsledkem cesty státního tajemníka v ministerstvu zahraničních věcí dr. Vladimíra Clementise do Jugoslávie v první polovině roku 1946 bylo ujištění jugoslávské vlády, že si přeje reemigrační smlouvu, nedá však náhradu za pozemky. Jugoslávská vláda byla ochotna souhlasit s reemigrací čs. státních příslušníků a 2 až 3 tisíců dalších žadatelů, kteří již své žádosti podali. Nebyla však ochotna souhlasit s dalšími žádostmi o propuštění z jugoslávského státního svazku.

Za své návštěvy Bělehradu v květnu 1946 obdržel předseda vlády Zdeněk Fierlinger memorandum tamní čs. kolonie, které se týkalo otázky náhrady za zanechaný nemovitý majetek. Předseda vlády vyjádřil názor, že otázka asi nebude vyřešena v prospěch krajanů. Takové řešení považovali jugoslávští Češi a Slováci za katastrofální a požadovali na podobný ústupek nepřistupovat. Hodnotu svého majetku odhadovali na 4 miliardy dinárů, z toho jen zemědělských usedlostí na 3 miliardy. Odmítali jako precedens jugoslávsko-polskou dohodu, neboť hodnota majetku 20 000 bosenských Poláků byla nepatrná. Navrhovali, pokud majetek krajanů nechce odkoupit jugoslávský stát, pak nechť tak učiní ČSR a vymění jej s Jugoslávií za mořské lázně nebo obchodní přístaviště. Také Česká beseda v Záhřebu jako mluvčí asi 3 000 krajanů požadovala plnou náhradu za zanechaný nemovitý majetek.

Dne 1. července 1946 odjel ze slavonské Končanice transport s chorvatskými krajanými, kteří se vydali na cestu do vlasti, a to po trase Daruvar-Subotica-Budapešť-Parkan-Bratislava-Břeclav-Moravský Krumlov. Byli to další rodinní příslušníci jugoslávských partyzánů usídlených na jižní Moravě. Někteří pokračovali do Prahy, kde byli dočasně ubytováni ve shromažďovacím středisku v Hloubětíně, aby poté získali zaměstnání v podniku Českomoravská Kolben-Daněk (ČKD). V ČSR viděli lepší budoucnost a bezpečí.

V první polovině července 1946 navštívil krajanů v Chorvatsku redaktor Otto Sobotka. Zjistil, že mezi Čechy v Záhřebu a Daruvaru vládně značně roztrpčení vyvolané pomalým postupem reemigrace. Místní Chorvaté se dožadují jejich odjezdu, neboť chtěli získat české usedlosti. Krajané obviňovali zvláště předsedu Čs. svazu v Jugoslávii majora Josefa Vojáčka-Tarase, že údajně nemá na reemigraci

zájem. Podle Sobotky se čs. i jugoslávské úřady k reemigraci stavěly kladně. Sobotka vytkl nedostatečný kontakt krajanů s úřady v Jugoslávii s Čs. přesídlovací komisí (ČSPK) v Bělehradě. Většina krajanů byla špatně a nedostatečně informována a z toho vyplývala jejich značná netrpělivost.

Dne 30. července 1946 náměstek jugoslávského ministra zahraničí Alexandra Rankoviče generál Vladimír Velebit tlumočil legačnímu radovi čs. vyslanectví J. Horváthovi názor, že Jugoslávie dala zásadní souhlas k reemigraci Čechů a Slováků z Jugoslávie s tím, že nebude požadována náhrada za zanechaný majetek. Konstatoval, že Jugoslávie nerada pouští Čechy a Slováky do ČSR. Vláda FLRJ nedá souhlas k dohodě, která by stanovovala povinnost dát náhradu.

Čs. návrh reemigrační dohody byl předložen jugoslávské vládě již počátkem roku 1946. Jugoslávský protinávrh byl však pro ČSR zásadně nepřijatelný, neboť počítal s tím, že veškerý nemovitý majetek reemigrantů propadne ve prospěch jugoslávského státu bez náhrady, stejně jako inventář zemědělských usedlostí. Jugoslávskou vládu vedly k tomuto rozhodnutí obavy, že většina Čechů a Slováků opustí své nemovitosti, čímž by se vyhlidnily celé obce a oblasti. Dále to byla obava, že hodnota majetku Čechů a Slováků by musela být hned vyplacena. Jugoslávská strana se rovněž domnívala, že reemigranti obdrží v ČSR usedlosti z konfiskovaného majetku Němců, kolaborantů a zrádců zdarma. Pro čs. stranu byl jugoslávský návrh nepřijatelný také proto, že by prejudikoval řešení majetkoprávních otázek reemigrantů z dalších zemí - Polska, Rumunska, Rakouska, Bulharska, Německa apod. Národní banka československá (NBČS) považovala jugoslávský návrh reemigrační smlouvy s ČSR za nepřijatelný, neboť by prakticky znamenal konfiskaci veškerého nemovitého majetku reemigrantů a většiny živého a mrtvého inventáře. Z movitého majetku měli reemigranti zanechat v Jugoslávii všechny zemědělské stroje, zásoby a všechny dobytek nad omezený počet dovolený k vývozu (na 100 osob 10 koní, 15 ks dobytka a 30 prasat). Stroje a dobytek nad povolený počet měly přejít do státního vlastnictví bez náhrady, zásoby a úroda měly být odkoupeny. NBČS také odmítala navrhovaný způsob likvidace hotovostí reemigrantů. Podle jugoslávského návrhu peněžní hotovosti měly být bezúročně složeny u jugoslávské Národní banky na reemigrační účet, který měl být k dispozici NBČS k úhradě vydání čs. turistů. ČSR by tak byla nucena organizovat rozsáhlé turistické výpravy do Jugoslávie. Podle banky

hrozilo buď ztroskotání reemigrační akce, nebo ztráta obrovských majetkových hodnot.

Také Státní úřad plánovací (SÚP) jugoslávský návrh nedoporučil, neboť jeho přijetím by byli krajané připraveni o svůj majetek, aniž by jim ČSR mohla poskytnout adekvátní náhradu. Podle článku 9 by prakticky přišli i o všechny movitosti, neboť vlastnili velké množství hovězího a vepřového dobytka a hospodářských strojů. SÚP doporučil pokračovat v reemigraci tak, jak ji prováděl repatriační odbor ministerstva sociální péče. Jugoslávští občané české a slovenské národnosti, kteří chtěli reemigrovat, museli požádat individuálně jugoslávské úřady o propuštění ze státní příslušnosti a po příchodu do ČSR požádat o čs. občanství. SÚP doporučoval sjednat s Jugoslávií dohodu o transferu peněz získaných prodejem movitého a nemovitého majetku těchto reemigrantů.

Individuálním propuštěním zůstávalo reemigrantům právo na nemovitý majetek. Proto se jugoslávské úřady snažily zpomalovat vyřizování žádostí o propuštění z tamního občanství. Hrozilo nebezpečí, že žádosti osob, které vlastní nemovitosti, nebudou vyřízeny kladně. V případě přijetí jugoslávského návrhu odhadovalo čs. vyslanectví v Jugoslávii počet reemigrantů na 20 až 30 tisíc, což by dostačovalo k doplnění chybějících pracovních sil v ČSR.

V čs. nótě adresované jugoslávské vládě v prosinci 1946 se pravilo, že přestěhování všech Čechů a Slováků z Jugoslávie není v možnostech ČSR vzhledem k nedostatku volné půdy. V souvislosti s reemigrací jugoslávských Čechů a Slováků-čs. státních příslušníků se čs. vláda odvolávala na reciproční obchodní smlouvu mezi Československem a Jugoslávií z 25. listopadu 1929, podle které měly být nemovitosti prodány. Pokud šlo o jugoslávské státní příslušníky, „v mezinárodním právu není příkladu, kdy by svobodně sjednanou smlouvou občané jednoho státu byli zbavováni bez náhrady nemovitého majetku v okamžiku, kdy se stávají občany druhého státu. ... Podmínka převodu bez náhrady nebyla dosud žádným slovanským i neslovanským státem položena“. Čs. vláda vyčkávala i na výsledek jednání o majetkoprávní dohodě s Rumunskem, která se měla stát výhodným precedenčním případem pro jednání s Jugoslávií.

V této souvislosti se v našem tisku objevily názory, že „majetek Čechů v Jugoslávii v případě, že tam propadne jihoslovanskému státu, má být vrátivším se krajanům nahrazen z pozůstalého zdejšího majetku německého“. Jugoslávie měla přislíbit, že propustí bez

překážek ty Čechy a Slováky s jugoslávským občanstvím, kteří budou mít příslib čs. státního občanství.

Podle informací čs. diplomatických zástupců v Jugoslávii vládla v prostředí české a slovenské menšiny „napjatá nedočkavost k reemigraci, velká nálada pro reemigraci ve všech vrstvách“. Krajané však poukazovali na to, že čs. vláda je vyzývala k návratu, a když prodali majetek a byli připraveni reemigrovat, se „nic neděje“. Mnozí se chtěli vystěhovat za každou cenu. Čs. zastupitelský úřad v Bělehradě upozorňoval, že prestiž ČSR a vlády značně utrpěla. Požádal ministerstvo zahraničních věcí, aby velvyslanectví mohlo zahájit vyjednávání s jugoslávskou vládou o uzavření dohody o parciální reemigraci zemědělských, průmyslových a stavebních dělníků a všech, kdo se chtějí zařadit do pracovního procesu. Nemovitosti by propadly jugoslávskému státu. Velvyslanec také upozorňoval, že jeho úřad stále nabádal krajané ke střízlivosti a vyhýbal se agitaci pro reemigraci. Orgán Svazu Čechů v Jugoslávii časopis *Jednota* přinesl 18. dubna 1947 úřední upozornění čs. generálního konzulátu v Záhřebu, ve kterém se pravilo: „S přesídlením mohou počítat pouze ti, kteří se přihlásili řádnými reemigračními přihláškami a mají v ČSR již zajištěnou existenci, tj. mají-li někoho, u koho obdrží celé své zaopatření a mají-li již své zaměstnání - nežadají-li od příslušných úřadů zaopatření a umístění, přidělí rolnické usedlosti, řemesla apod., dále pak mohou přesídlit členové rodin, z nichž jedna část je dosud zde, kdežto druhá je již v ČSR.“ To bylo zcela v rozporu s příslušným článkem zákona o dvouletém plánu z 25. října 1946, kde se pravilo, že bude podporována reemigrace krajanů, i důvodovou zprávou k tomuto zákonu, kde se uvádělo, že „reemigrace zahraničních krajanů bude provedena plánovitě organizovanými akcemi a při umisťování bude jim zabezpečeno přednostní pořadí“. V únoru 1947 vyzvala ČSPK v Bělehradě krajané, aby nejezdili do ČSR bez souhlasu reemigrační mise a dalších čs. úřadů (ministerstva zemědělství), neboť při samovolném návratu nebudou požívat výhody úředně povolené reemigrační akce. Zdůrazňovala zájem ČSR na manuálních pracovních silách do hornictví, průmyslu, zemědělství, lesnictví a stavebnictví. Hlava rodiny měla vyplnit reemigrační přihlášku za celou rodinu a postoupit ji ČSPK. Až po schválení přihlášky čs. úřady mohl reemigrant přistoupit k opatření potřebných dokladů pro úřady FLRJ. ČSPK také vyžadovala prohlášení příbuzných z ČSR, že navrátilcům zaručují ubytování. Jugoslávští občané s nemovitým majetkem měli

vyčkat do uzavření reemigrační smlouvy, nemajetní mohli podat žádost o propuštění z jugoslávského občanství. K vycestování potřebovali schválení reemigrační přihlášky, čs. cestovní pas, výstupní vízum a povolení k vývozu věcí. Až poté se mohli přihlásit do evidence pro nejbližší transport do ČSR u ČSPK v Bělehradě. Transportní výlohy šly zásadně na vrub reemigrantů.

Delegace jugoslávských Čechů a Slováků vedená redaktorem Ottou Sobotkou jednala v dubnu 1947 o provedení a urychlení reemigrace z Jugoslávie také v Osídlovacím úřadě a Úřadu předsednictva vlády. Podle jejich představ mělo reemigrovat z Jugoslávie na 40 000 Čechů a Slováků, z nichž asi polovina byla čs. státními příslušníky. Šlo většinou o zemědělce, zbytek tvořili venkovští řemeslníci (zedníci, tesaři apod.). Zemědělci vlastnili usedlosti o rozloze od 0,5 do 20 ha, většinou průměrně 10 ha. Mělo jít asi o 7 500 zemědělských rodin. Ministerstvo sociální péče se zase zabývalo možnostmi a způsobem umisťování mladistvých čs. státních příslušníků z Jugoslávie do učebních a pracovních míst v ČSR. Možnosti umístění vidělo hlavně v zemědělství, kde měli být umístěni jako pomocné síly. V báňském průmyslu bylo možno umístit asi 200 hornických učňů, další v hutnictví, sklářském a keramickém průmyslu, ve stavebnictví, kovoprůmyslu a v řemeslnických živnostech (kováři, mlynáři, pekaři, bednáři, klempíři). Vhodná učební a pracovní místa pro mladistvé měla být zajištěna prostřednictvím hospodářských skupin, Ústředního svazu čs. řemesel a Jednotného svazu českých zemědělců.

V dubnu 1947 požádala delegace jugoslávských Čechů státního tajemníka v ministerstvu zahraničních věcí dr. Vladimíra Clementise o vysvětlení, proč vážně reemigrace z Jugoslávie a není uzavřena příslušná smlouva. Clementis upozorňoval na skutečnost, že Jugoslávie by těžce nesla ztrátu většího množství zemědělců. Také čs. osídlovací možnosti již byly omezené, chyběla možnost umístit řemeslníky, a proto pro částečnou reemigraci přicházeli v úvahu jen průmysloví a zemědělní dělníci. Nepodařilo se dosáhnout s Jugoslávií žádné dohody ohledně náhrady za zanechaný majetek. Místopředseda Jednoty reemigrantů v Praze redaktor Sobotka upozornil na existenci volných velkostatků, na které by byli jugoslávští Češi ochotni se nastěhovat a společně zde bydlet do doby, než by si sami vybudovali potřebné budovy. Podle J. Petra z odbočky Jednoty reemigrantů v Brně čs. občané mohli podle obchodní a platební dohody z roku 1929, potvrzené protokolem v roce 1945, volně nakládat se svým majetkem

v Jugoslávii a vystěhovat se. Přesto jugoslávské úřady bránily i těmto krajanům reemigrovat a zakázaly příjezd čs. vlakových souprav až do podepsání reemigrační smlouvy. Petr vyzval Clementise, aby s jugoslávskou vládou dojednal povolení pro příjezd vlakové soupravy pro čs. státní příslušníky a sjednal reemigrační smlouvu pro Čechy a Slováky – jugoslávské státní občany. Clementis vyjádřil pochybnost, zda ČSR je schopna umístit všechny zájemce („posílat lidi do neznáma by nebylo poctivé“) a požadoval nejprve zjistit možnosti pro jejich usídlení.

I v průběhu roku 1947 probíhala reemigrace z Jugoslávie na individuálním neorganizovaném základě, a to osob čs. státní příslušnosti. Po šestiměsíční přestávce byl v květnu 1947 vypraven reemigrační vlak se 420 reemigranty. Ministersvo sociální péče vybralo osoby, které bylo možné usadit v ČSR v námezdním pracovním poměru nebo které měly zajištěnu existenci prostřednictvím příbuzných. Všichni museli podepsat prohlášení, že je jim známa osídlovací situace v ČSR a že nemají právní nárok na samostatné usídlení v živnostech a zemědělství. Během roku 1947 se podle údajů ministerstva sociální péče vrátilo z Jugoslávie v pěti transportech 1 628 osob. Jejich majetek zanechaný v Jugoslávii byl zestátněn, a to na základě jugoslávského zákona z 28. dubna 1948 o změně a doplňcích zákona o znárodnění. Jen zestátněný zemědělský majetek měl hodnotu přes 100 milionů Kčs. Na základě zákona o zestátnění nemovitostí cizích státních příslušníků byl čs. občanům konfiskován jejich nemovitý majetek. Současně vláda FLRJ vydala zákon o nacionalizaci nemovitostí jugoslávských občanů jiných národností propuštěných ze státní příslušnosti za účelem reemigrace.

Jelikož nebyla dosud uzavřena reemigrační smlouva, prováděla mise v letech 1946 i 1947 reemigraci osob s čs. státním občanstvím. Vagony byly dirigovány na nejrůznější místa Jugoslávie podle potřeb krajanů. V roce 1947 početně převažovali Češi (1 599) nad Slováky (189). Podle zaměstnání šlo o 233 řemeslníků, 232 rolníků a zemědělských dělníků, 48 průmyslových dělníků, 32 úředníků, 29 studentů, 602 rodinných příslušníků a 423 dětí. Reemigrace čs. občanů žijících v Jugoslávii a repatriace zbytku válečných zajatců – Čechů a Slováků – probíhala i v roce 1948. Ve čtyřech transportech od dubna do listopadu 1948 reemigrovaly 522 osoby z Jugoslávie a 36 osob z Argentiny, které připluly do Rijeky. Od 1. února 1948 potřeboval každý čs. příslušník k prokázání své státní příslušnosti mimo domovský list

osvědčení o čs. státním občanství. Čs. cestovní pasy byl nadále vydávány a prodlužovány pouze po předchozí žádosti o vystavení osvědčení. Žádost postoupil čs. konzulát okresnímu národnímu výboru příslušné domovské obce v ČSR. Žadatel musel předložit křestní list svůj, manželky a nezletilých dětí, oddací list, domovský list a potvrzení o národní spolehlivosti své a všech členů rodiny, které vydávaly tamní krajanské spolky. Dále musel zaplatit kolkovné 600 dinárů. Čs. státní příslušnice nadále provdáním za jugoslávského občana automaticky nezískávaly jugoslávskou příslušnost.

Až v průběhu dunajské konference v Bělehradě se 17. srpna 1948 podařilo čs. ministru zahraničních věcí Clementisovi dojednat s jugoslávskými vládními místy protokol o podmínkách, za kterých bude provedeno propuštění z jugoslávského občanství tamních obyvatel české a slovenské národnosti, kteří o to požádali. Jugoslávská vláda se zavázala, že kladně vyřeší žádosti, jež byly podány do 6. května 1947, stejně jako žádosti nemajetných krajanů, kteří o to požádají dodatečně. Nemovitý majetek reemigrantů měl být odevzdán jugoslávské vládě za symbolické odškodné 10 dinárů za 1 ha, dům za 2 000 dinárů.

Osoby, které své nemovitosti prodaly z volné ruky do 6. května 1947, měly peněžní hotovosti složit u Národní banky Jugoslávie. Inventář patřící k nemovitostem nesměl být vyvezen s výjimkou 300 kg živého vepře, 1 koně, 1 kusu hovězího dobytka, 2 q pšenice a 50 kg kukuřice. I když čs. Nejvyšší účetní a kontrolní úřad sdělil Úřadu předsednictva vlády, že podmínky, za kterých mělo dojít k reemigraci z Jugoslávie, nejsou výhodné, vláda 30. září 1948 protokol schválila a ten pak byl 13. listopadu 1948 definitivně podepsán čs. velvyslancem Jiřím Taufrem a jugoslávským náměstkem ministra zahraničních věcí Vladimírem Popovičem.

Protokol umožňoval reemigraci Čechů a Slováků jugoslávské státní příslušnosti, avšak v podstatě jen těch, kteří nevlastnili žádný nemovitý majetek. Jejich návrat se měl uskutečnit začátkem roku 1949. ČSR měla zájem zejména o námezdní pracovní síly pro hornictví, energetiku, stavebnictví, keramický průmysl, strojírenství a zemědělství. Kdo se rozhodl přesídlit, musel se závazně přihlásit do 15. února 1949 u ČSPK a uvést, do kterého pracovního oboru se hlásí. Přihlášky musely být potvrzeny krajanským spolkem.

Hotovosti přestěhovalců se již od roku 1945 převáděly na základě dohody NBČs s Národní bankou FLRJ na zvláštní reemigrační účet

u jugoslávské Národní banky, který sloužil k financování čs. turistických a rekreačních zájezdů do Jugoslávie. Avšak v srpnu 1948 čs. vláda přestala vydávat cestovní pasy do Jugoslávie, což vedlo k zastavení rekreačního a cestovního ruchu. Tak se ztratila možnost likvidace hotovostí čs. reemigrantů složených na reemigrační účet. Na tomto účtu zamrzl zbytek složených hotovostí ve výši 21,3 milionu dinárů. Z tohoto důvodu nemohly být reemigrantům vypláceny hotovosti složené v dinárech, což vedlo k jejich snaze o návrat do Jugoslávie. Proto se rozhodlo o poskytnutí bezúročných zápůjčky reemigrantům z Jugoslávie, a to ve výši 90 % složených hotovostí, jako zálohy splatné při jejich převodu do ČSR. Toto řešení vyžadovalo náklad ve výši 11 800 Kčs a týkalo se 5 183 reemigrantů z Jugoslávie.

S ohledem na čs.-jugoslávské vztahy po rezoluci Kominformy z června 1948 se podpis čs.-jugoslávského protokolu nestal počátkem hromadné reemigrační akce. Jugoslávští Češi a Slováci se obávali opatřit si doklady potřebné k žádosti o propuštění ze státního svazku FLRJ, přičemž k žádosti bylo nutno přiložit jedenáct dokladů. Poplatky za povolení propuštění činily přes 3 000 Kčs pro manžele s nezletilými dětmi a přes 1 500 Kčs pro jednotlivce. Předpokladem pro propuštění z jugoslávského občanství byl příslib čs. státního občanství učiněný našim zastupitelským úřadem, a to na základě přihlášek k reemigraci předložených ke schválení čs. ministerstvu vnitra. Přihlášky také prověřovaly krajanské spolky. Mnozí krajané byli ochotni svůj majetek darovat jugoslávskému státu, jen aby si mohli jako nemajetní podat žádost o propuštění. O reemigraci pečovali zvláštní úředníci ministerstva práce a sociální péče, kteří byli přiděleni k čs. konzulátu v Záhřebu (reemigrace z Chorvatska), zatímco reemigrační mise v Bělehradě zajišťovala reemigraci z Banátu a ostatních oblastí Jugoslávie. Jestliže před podpisem protokolu bylo v ČSR k 15. červnu 1948 celkem 4 172 reemigrantů z Jugoslávie, pak k 15. březnu 1950, kdy reemigrace ze zahraničí končila, žilo na našem území jen o tisíc reemigrantů z Jugoslávie víc, a to 5 197 osob.

Dohoda o vypořádání otevřených majetkových otázek jugoslávských krajanů byla sjednána mezi ČSR a Jugoslávií až 11. února 1956. Podle ní se čs. fyzickým osobám za určitých podmínek poskytovala náhrada za peněžité pohledávky, s výjimkou pohledávek za zbožím a za nároky na věcná plnění vůči jugoslávskému státu a tamním právníkům osobám, a dále za nemovitý a movitý majetek v Jugoslávii, který měl povahu osobního nebo drobného soukromého vlastnictví a který

byl dotčen jugoslávskými etatizačními opatřeními. Národní shromáždění dohodu schválilo 1. srpna 1956, prezident ji ratifikoval 15. října 1956 a ratifikační listiny byly vyměněny 20. prosince 1956. Podle zákona o úpravě některých nároků a závazků mezi čs. a jugoslávskými občany byla vláda zmocněna stanovit zásady, ve kterých případech stát poskytne náhradu.

I po reemigraci zůstalo těžiště českého osídlení v Chorvatsku ve Slavonii v okolí měst Daruvar, Bjelovar, Pakrac a Slavonska Požega. Centrem bylo lázeňské městečko Daruvar, kde sídlil Čs. svaz v Chorvatsku (1949), vydavatelství a redakce časopisu *Jednota* a české gymnázium. Vesnice, kde žili Češi, byly národnostně smíšené, s větší či menší převahou chorvatského, srbského nebo českého etnika. Češi tvořili většinu asi v 10 osadách a téměř polovinu v 10 dalších. Při jugoslávském sčítání lidu roku 1948 deklarovalo českou národnost 39 015 osob, z toho většina žila v Chorvatsku. Roku 1946 bylo v Jugoslávii 22 českých škol s 2 000 žáky. Všechny školy byly státní, ne všude však rodiče projevovali zájem o české vzdělání svých dětí. V roce 1954 se podařilo založit české gymnázium v Daruvaru. Po roztržce s Titovou Jugoslávií bylo chorvatským Čechům s čs. občanstvím jejich občanství odňato a stali se roku 1953 pouze občany Jugoslávie. Když protestovali proti odvodům do armády, byli osvobozeni od vojenské služby.

V době sovětské okupace ČSR v roce 1968 se redakce časopisu *Jednota* v čele s Josefem Matuškem snažila zajistit čs. turistům co nejpodrobnější informace o situaci v ČSR. V době intervence počet výtisků stoupl na 7 000, ale ve druhé polovině roku 1969 čs. pošta zrušila dodávku týdeníku do ČSR.

Počet jugoslávských Čechů postupně klesal: roku 1971 uvedlo českou národnost 24 620 osob, roku 1981 to bylo 19 624 lidí. Poklesl i počet českých škol, v roce 1971 to bylo 12 škol s 657 žáky. V Chorvatsku působily v roce 1983 celkem 24 české spolky.

Čs. svaz v Chorvatsku se roku 1975 přejmenoval na Svaz Čechů a Slováků v Chorvatsku. Šlo o ústřední organizaci, která koordinovala činnost českých besed a českých škol, pořádala zájezdy krajanů do ČSR a vydávala tiskový orgán *Jednota*. Výuka českého jazyka na daruvarském gymnáziu probíhala v této době jen fakultativně. Školní rada Svazu udržovala styk s českým ministerstvem školství, které každoročně organizovalo pro pedagogy vyučující na českých školách v Chorvatsku studijní návštěvy v Československu.

Sčítání lidu roku 1991 zjistilo v Chorvatsku 13 086 Čechů. Česká menšina má v chorvatském sněmu svého poslance, který je volen voliči české a slovenské národnosti (roku 2007 byla opětovně zvolena Zdena Čuchnilová). Nositelkami kulturního života jsou české školy, které brání rychlé asimilaci, i když postupnému splývání s majoritou nelze zabránit. Od roku 1953 pravidelně vychází *Český lidový kalendář*, který podává obraz života české menšiny v minulosti i současnosti, přibližuje činnost českých spolků a škol i fakultativní výuku českého jazyka v Chorvatsku.

Podle výsledků sčítání lidu roku 2001 je česká menšina (10 510 osob) nejvíce zastoupena v obci Končanica, kde tvoří 47% osob, více než tamní Chorvaté (41%).

V občanské válce v 90. letech 20. století přišlo o život 42 Čechů. V létě a na podzim 1991 tvořili Češi základ národní stráže v daruvarských předměstských ulicích. Bylo ohlášeno i založení českého praporu chorvatského vojska. Místo toho čeští dobrovolníci nastoupili do 1. čety Sboru národní gardy, která přerostla v 52. daruvarský samostatný prapor. Roku 1991 odjelo před bezprostředním válečným nebezpečím z Daruvarska na pět měsíců do Československa 1 500 žáků a matek s dětmi do tří let. Evakuaci organizoval Svaz Čechů a Slováků v Chorvatsku.

Krajaný reprezentuje Svaz Čechů v Chorvatsku, který vznikl po rozdělení Československa a jenž zastřešuje činnost všech zdejších krajaných subjektů: českých besed, českých škol, vydavatelství *Jednota*, krajaných knihoven, folklorních a pěveckých souborů a různých klubů. Péčí hlavního redaktora týdeníku *Jednota* gymnaziálního profesora Josefa Matuška (1920–2003) byly vydány čítanky pro vyšší třídy českých základních škol v Chorvatsku a zejména historiografické práce *Dvě stě let pospolu* (1991) a *Češi v Chorvatsku* (1994). Velká pozornost je věnována zpěvu, z celkového počtu 26 českých besed má 14 pěveckou sekci; každoročně se koná přehlídka pěveckých sborů Zpěvanky.

Od samých počátků spolkového života provází české krajaný v Chorvatsku ochotnické divadlo. U zrodu nejstarší české besedy – záhřebské – stáli Češi působící ve zdejším divadle. V jejich čele byl J. V. Frič, který hned uvedl i vlastní hry. Ochotnické divadlo plní velký úkol při udržování českého jazyka, posilování české identity a kulturní úrovně. Daruvarští ochotníci se zúčastnili roku 1997, kdy slavili své 100. výročí, přehlídky venkovských souborů ve Vysokém nad

Jizerou. Tradičních přehlídek, které pořádá divadelní rada Svazu Čechů v Chorvatsku, se účastní stále více souborů. Účastní se i festivalů chorvatských amatérských divadelníků.

V Chorvatsku působí české školy v Daruvaru (se čtyřmi filiálkami) a Končanici a česká odbočka školy v Ivanově Sele, na dalších školách je český jazyk nepovinný. Pro výuku češtiny mají krajané své učebnice, které vydávají v daruvarském nakladatelství Jednota. Dvě české mateřské školy - v Daruvaru a Končanici - navštěvuje 350 žáků. V Chorvatsku pracuje 35 učitelů českých škol. Při daruvarském gymnáziu a na pedagogické fakultě v Záhřebu jsou česká oddělení.

Z původních zvyků jsou nejatraktivnější masopustní zvyky s velmi pečlivě připravenými maškarami a choreografií, které se udržely v Končanici a Brestově. Každoroční dožínky jsou velkolepými divadelními manifestacemi s bohatým folklorním programem. V některých vesnicích se udržuje stavění májek svobodným děvčatům a velikonoční „hrkání“.

Krajané se scházejí v celkem 26 českých besedách, z nichž 13 má vlastní kulturní domy s jevištěm, sálem a přílehlými prostory. V letech 1997-2005 věnovala Česká republika na provoz Národních domů 12 milionů Kč. Nejpočetnější české besedy jsou v Daruvaru a Záhřebu. Nejvíce českých besed je na Daruvarsku. V okrese Bjelovar existují české besedy v Bjelovaru, Hercegovcích, Velkých a Malých Zdencích, Ivanově Sele, Triglavě, Končanici, Daruvarském Brestově, Lipovci, Daruvaru, Horním Daruvaru, Dežanovcích, Dolanech, Holubňáku a Dolních Střežanech. V okrese Sisak působí české besedy v Sisaku, Jazveniku, Mezurači a Lipovjanech, v okrese Slavonska Požega v Prekopatře, Kaptolu a Bjeliševci, v okrese Slavonský Brod ve Slavonském Brodu a Nové Hradišce. Kromě toho jsou činné české besedy v Záhřebu, Rijece a Virovitici.

Prostřednictvím 90 skupin a souborů realizují české besedy akce, jichž se účastní stovky lidí. Činnost Svazu je finančně podporována státním rozpočtem Chorvatska prostřednictvím Rady pro menšiny a státním rozpočtem České republiky prostřednictvím odboru pro krajany, kulturu a prezentaci ministerstva zahraničních věcí. České ministerstvo každoročně vysílá do Chorvatska dva učitele českého jazyka. Polovina prostředků chorvatského státu je určena na vydávání českých novin a knih. Kromě týdeníku *Jednota* vychází měsíčník *Dětský koutek* a ročenky *Český lidový kalendář* a *Přehled kultur-ních, literárních a školských otázek*. Čtenářů ovšem ubývá. Náklad

Jednoty, který dosahoval roku 1946 až 3 000 exemplářů a v 60. letech 20. století dokonce 9 000 (z toho ovšem 6 000 do ČSSR) poklesl roku 2007 na 1 500 kusů. Největší odběr je na Daruvarsku, kde je velký počet českých spolků, a ve městech jako jsou Záhřeb, Rijeka a Slavonský Brod.

ITÁLIE A VATIKÁN

Na italských územích má nejdelší tradici česká přítomnost v někdejší předlitavském Terstu. K českému obcovacímu jazyku se v roce 1880 přihlásily v Terstu 92 osoby, v Gorici a Gradišce 58 a v Istrii 301. Při sčítání v roce 1890 to bylo 106 osob v Terstu, v Gorici a Gradišce 57 a v Istrii 400. O deset let později (1900) se k českému jazyku přihlásilo v Terstu 145 osob, v Gorici a Gradišce 83 a 446 v Istrii.

Prvním českým spolkem v Terstu byla TJ Sokol, založená roku 1882. Při zdejší Slovanské čítárně vznikla v roce 1904 česká sekce. Roku 1907 zde existoval Český kroužek, který se scházel každou sobotu v hotelu Europa. Spolek Česká mládež se scházel ve slovinském Národním domě nebo v Slovanské čítárně. V roce 1908 zorganizoval Český kroužek kostýmní věneček a Česká mládež maškarní ples. V následujícím roce vznikla Česká beseda jako středisko krajanů v Terstu a okolí. O rok později se ustavil Český Yacht-Klub, který vydával časopis *Hlas Adrie*. Ve svém prvním čísle z 1. března 1911 uváděl, že Terst je střediskem českého života na východním břehu Jadranu. Nejstaršími reprezentanty české podnikavosti byli velkoobchodníci s čajem Zdeněk Nikolau a kávou Ferdinand Vondráček. K české menšině v Terstu patřili také lékaři, úředníci a technici ve službách státních úřadů monarchie.

Největší posily českému životu v Terstu se dostalo zřízením filiálek Ústřední banky českých spořitelů v roce 1907 a Živnostenské banky o rok později. Celkem šlo o 60 českých bankovních úředníků. Další část terstských Čechů představovali soukromí úředníci obchodních a dopravních podniků a živnostníci. Čeští dělníci zde prakticky nebyli.

Češi byli majiteli nebo nájemci pohostinských zařízení, např. Českého hostince v Terstu (1911), hotelu Lacroma v Gradišce či hotelu Post v Gorici. Českou turistiku na Jadranu propagoval Klub českých turistů založený v Praze v roce 1888, předlitavské Přímoří se stalo jejich oblíbenou destinací.